

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9:351.9

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.4/14>

Бортняк К. В.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Добрянська Н. В.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ

У статті розкрито проблематику адміністративно-правових засобів подолання правового нігілізму в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства та держави. Вказано, що правовий нігілізм є однією з ключових проблем сучасного суспільства, яка негативно впливає на функціонування правової системи, забезпечення правопорядку та реалізацію принципу верховенства права. У статті розглянуто сутність правового нігілізму, його причини, наслідки та шляхи подолання через адміністративно-правові механізми. Підкреслено, що подолання правового нігілізму є багатогранним завданням, яке потребує комплексного підходу, що включає взаємодію державних органів, громадянського суспільства та освітніх установ. Особливу увагу варто приділити формуванню довіри громадян до держави через забезпечення прозорості її діяльності та ефективного захисту їхніх прав.

Зазначено, що протидія правовому нігілізму є необхідною умовою для побудови правової держави та забезпечення стійкого розвитку суспільства. Встановлено, що ключову роль у цьому процесі відіграють адміністративно-правові засоби, забезпечуючи ефективне регулювання поведінки громадян і організацій, підвищуючи рівень правової культури та зміцнюючи довіру до державних інституцій. Визначено, що з-поміж них досить дієвими можуть стати: підвищення рівня правової культури населення через освітні програми, популяризацію правових знань та формування позитивного ставлення до законодавства; реформування законодавства з метою його спрощення, усунення суперечностей та забезпечення стабільності нормативно-правової бази; посилення відповідальності за порушення законодавства, включаючи адміністративну відповідальність за прояви нігілістичного ставлення до права; антикорупційні заходи, спрямовані на очищення органів державної влади від корупційних практик, що підривають довіру до правової системи; ефективне функціонування правоохоронних органів, їх модернізація та забезпечення належного рівня професійної підготовки кадрів; комплексний підхід до подолання правового нігілізму та низка інших заходів. Натомість, їх ефективність залежить від системного підходу до вирішення проблеми та активної участі всіх суб'єктів суспільних відносин. За умов активного використання цих інструментів можливо досягти стабільності та гармонії в суспільстві, де право займає центральне місце у його функціонуванні.

Ключові слова: правовий нігілізм, адміністративно-правові заходи, детермінанти, чинники, запобігання, протидія.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві правовий нігілізм залишається однією з ключових проблем, що впливають на ефективність функціону-

вання правової системи, забезпечення верховенства права та формування правової культури громадян. Це явище характеризується недовірою до права,

його норм та інститутів, а також ігноруванням правових вимог у процесі суспільної взаємодії. Правовий нігілізм може проявлятися як на рівні окремих індивідів, так і в масштабах цілих соціальних груп або державних структур, що створює значні ризики для стабільності, законності та правопорядку.

В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні, проблема правового нігілізму набуває особливої актуальності. Низький рівень правової культури, корупція, недостатній рівень довіри до судової влади та інших державних інститутів – усе це сприяє поширенню правового нігілізму серед населення. Зважаючи на це, розробка ефективних механізмів боротьби з правовим нігілізмом є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку суспільства та держави.

Адміністративно-правові засоби подолання правового нігілізму відіграють ключову роль у цьому процесі. Адміністративне право, як галузь публічного права, має потужний арсенал інструментів для регулювання суспільних відносин, забезпечення законності та контролю за дотриманням правових норм. У цьому контексті важливо дослідити, які саме адміністративно-правові заходи можуть бути найбільш ефективними у боротьбі з правовим нігілізмом, а також які фактори впливають на їхню результативність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання запобігання правовому нігілізму є досить затребуваним в наукових колах і з позиції теоретичних розробок, і в контексті практичної реалізації. Цій проблематиці присвятили свої дослідження багато українських вчених, з-поміж яких варто назвати В. Авер'янова, А. Берлача, Д. Єрмоленка, І. Жаровську, Т. Коломoeць, В. Колпакова, В. Курила, О. Остапенка, С. Петкова, В. Ряшка, І. Шопіну та ін.

Постановка завдання. Ця стаття має на меті проаналізувати сутність явища правового нігілізму, його причини та наслідки, а також окреслити адміністративно-правові засоби, які можуть бути використані для його подолання. Особлива увага приділяється питанням формування правової свідомості громадян, підвищення ефективності адміністративного контролю та забезпечення прозорості діяльності державних органів. Науковий аналіз цієї проблематики дозволить запропонувати практичні рекомендації для вдосконалення механізмів боротьби з правовим нігілізмом та сприяти підвищенню рівня правової культури в Україні.

Виклад основного матеріалу. Правовий нігілізм є однією з найбільш складних і актуальних проблем сучасного суспільства. Він проявляється

у зневажливому ставленні до права, недотриманні правових норм, а також у поширенні переконання про їхню неефективність або непотрібність. Такий феномен негативно впливає на правову культуру, підриває довіру до державних інституцій і сприяє соціальній нестабільності. У цьому контексті адміністративно-правові засоби відіграють ключову роль у боротьбі з правовим нігілізмом, забезпечуючи механізми впливу на поведінку громадян та організацій.

Досліджуючи феномен правового нігілізму серед молоді, Д. О. Єрмоленко доходить висновку, що його форми можуть бути умовно поділені на світоглядні та поведінкові. Світоглядні форми прояву існують у правосвідомості молоді, не обов'язково реалізуючись у конкретних діях. Натомість поведінкові форми виражаються через конкретні дії або бездіяльність молодих людей. Детермінанти правового нігілізму молоді визначаються як комплекси соціальних явищ, сукупний вплив яких спричиняє формування правового нігілізму в молодіжному середовищі. За своєю природою та походженням ці детермінанти поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Змістовно вони класифікуються на такі види: політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, правові та особистісні фактори [1, с. 7].

Доцільно погодитися з позицією М. В. Поваленої, І. В. Здреник та Н. В. Мельник, що відсутність у людини знань про її конституційні права та обов'язки часто стає причиною її невпевненості у діях в конкретних ситуаціях, а також неспроможності ефективно захистити свої права від неправомірних дій інших осіб. Науковці наголошують, що цінність права проявляється та визначається через взаємозв'язок із іншими суспільними цінностями, такими як моральні, культурні, політичні та соціальні, які спрямовані на забезпечення прав людини і утвердження принципу верховенства права. Водночас правовий нігілізм негативно впливає на ці цінності, підриваючи їхню значущість у суспільстві [2, с. 45].

Правовий нігілізм може бути зумовлений низкою чинників, серед яких варто, передусім, назвати недоліки в законодавстві. Нечіткість правових норм, їхня суперечливість або надмірна складність сприяють виникненню правового нігілізму. Громадяни часто не розуміють суті законів або вважають їх несправедливими.

С. Шитий та А. Бондаренко зазначають, що сучасне національне законодавство характеризується розгалуженою системою нормативно-правових актів, які нерідко вступають у колізію або

взаємно виключають одне одного. Це спричиняє неоднозначність у розумінні правових норм як серед теоретиків, так і практиків, адже кожна сторона може інтерпретувати їх по-різному. Така нестабільність законодавчої бази призводить до можливості існування протилежних трактувань одних і тих самих норм, які водночас можуть вважатися правильними через відсутність чіткого визначення самих норм та їхнього змісту. За таких умов виникає нагальна необхідність у вдосконаленні процесів правотворчості, що охоплює створення, зміну та скасування правових норм, а також у підвищенні ефективності правозастосування, яке полягає у прийнятті рішень щодо реалізації норм у практичній площині [3, с. 237].

У цьому контексті науковці звертають увагу і на відсутність систематичності внесення змін до національного законодавства. Йдеться про те, що деяка частина законодавства є наскільки застарілою або неефективною, що було б доречно її оновити [3, с. 237].

І. Д. Копайгора та І. І. Копайгора поділяють думку, що формуванню правового нігілізму сприяє недостатня активність держави, громадських організацій та окремих громадян. Ця недостатність проявляється у таких формах:

1) пряме порушення законів та інших нормативних актів, що може бути як навмисним, так і з необережності. Ці порушення є найбільш поширеними і ведуть до різних видів юридичної відповідальності: кримінальної, адміністративної, цивільної, дисциплінарної. Найбільш тяжкою формою відповідальності є кримінальна, оскільки вона завдає значної шкоди суспільству, як фізичної, так і матеріальної та моральної;

2) масове недотримання юридичних норм громадянами, юридичними особами, державними та громадськими організаціями. У багатьох випадках вони діють за власними правилами, спрямованими на обходження закону або використання його у власних інтересах. Таке невиконання законів є ознакою слабкості влади;

3) видання нормативних актів, які суперечать один одному або є взаємовиключними, що призводить до їх нейтралізації. Часто підзаконні акти набувають статусу «надзаконних», фактично знищуючи основний Закон. [4, с. 191].

Окремо необхідно вказати на низький рівень правової культури. Відсутність належної правової освіти та усвідомлення важливості дотримання законів призводить до формування негативного ставлення до права.

З цього приводу, Р. Д. Сидоркіна слушно зазначає, що правовий нігілізм є наслідком соціальних відносин, джерелом якого виступають некомпетентність, політиканство, цинізм та популізм представників владних структур різних рівнів. Чиновники, прикриваючись політичними гаслами, часто переслідують власні фінансові, владні інтереси та особисті блага, нехтуючи перспективами розвитку держави. Науковець наголошує, що зниження рівня правової культури та правової свідомості сприяє посиленню проявів правового нігілізму [5, с. 179].

Нігілізм, як протилежність правовій культурі та деформації правосвідомості, розглядається В. Ряшком та О. Ряшко. Дослідники наголошують, що правовий нігілізм виступає значним стримуючим фактором у процесі формування не лише політико-правової культури та свідомості, але й має негативний вплив на всі аспекти державного будівництва. Це створює суттєві перешкоди у процесі становлення Української держави. Варто зазначити, що низький рівень правової культури та деформація правосвідомості становлять реальну або потенційну загрозу для правопорядку. У зв'язку з цим боротьба з подібними явищами повинна залишатися в центрі уваги держави та правової системи [6, с. 119].

Ще одним суттєвим негативним чинником виступають корупція та зловживання владою. У цьому аспекті варто підкреслити, що неправомірні дії посадових осіб значно підривають авторитет права та сприяють формуванню недовіри до правової системи.

Як зазначають С. Шитий та А. Бондаренко, такі явища обумовлені свідомими порушеннями чинного законодавства та нормативно-правових актів. Ці порушення охоплюють значну кількість кримінальних злочинів, а також цивільних, адміністративних і дисциплінарних проступків. Крім того, поряд із тіньовою економікою виникає тіньова політика, що включає діяльність невидимих кланів і груп впливу. Зловмисники, використовуючи прогалини у законодавстві, діють легально або напівлегально, обходячи правові норми. Загальне недотримання або невиконання юридичних норм проявляється у тому, що суб'єкти правовідносин – громадяни, посадові особи, державні органи – свідомо ігнорують вимоги законів, прагнучи діяти відповідно до власних правил. Така ситуація, коли закони залишаються невиконаними, є прямою ознакою слабкості влади та її неспроможності забезпечити верховенство права [3, с. 237].

У правоохоронному середовищі, за твердженням Ю. О. Тополя, правовий нігілізм проявляється у схильності до суб'єктивного підходу при вирішенні юридичних питань, орієнтації не на норми законодавства, а на вказівки керівника. Це супроводжується повагою до займаної посади, а не до закону, а також прагненням задовольнити вимоги начальства, що переважає над готовністю діяти відповідно до встановлених правових норм [7, с. 28].

Не менш вагомий вплив справляють і соціально-економічні проблеми. Тут варто враховувати те, що низький рівень життя, нерівність та соціальна несправедливість досить часто стають причинами ігнорування правових норм.

Згадувані нами С. Шитий та А. Бондаренко також звертають увагу на те, що правовий нігілізм як явище має широкий спектр проявів, серед яких можна виділити і неповагу до суду, і недовіру до владних і правоохоронних органів, і дисбаланс у функціонуванні правової системи, а також загальну недовіру громадян до держави у контексті її здатності забезпечити побудову правової та демократичної держави [3, с. 237].

Важливо зосередити увагу на впливі правового нігілізму на суспільство, адже саме він є досить руйнівним з огляду на те, що знижує ефективність правового регулювання; підриває довіру до державних інституцій; сприяє поширенню корупції та злочинності; ускладнює реалізацію принципу верховенства права. Як зазначають, М. В. Ляхович та Я. П. Павлович-Сенета, правовий нігілізм спричиняє швидке зростання рівня злочинності. Особливо небезпечним її видом є організована злочинність, яка стимулює кримінальні елементи, об'єднує їх, здійснює контроль над ними та спонукає до активнішого здійснення злочинної діяльності [8, с. 48].

У такій ситуації держава має вживати активних заходів для подолання цього явища, використовуючи, зокрема, адміністративно-правові інструменти. З огляду на викладене вище такими адміністративно-правовими засобами подолання правового нігілізму можуть стати:

По-перше, це реформування законодавства, адже одним із ключових засобів боротьби з правовим нігілізмом є вдосконалення нормативно-правової бази. Законодавство повинно бути чітким, зрозумілим і справедливим. Для цього необхідно: усунути суперечності між нормативними актами; забезпечити доступність законів для громадян; регулярно оновлювати законодавство відповідно до потреб суспільства.

По-друге, досить важливо досягти підвищення рівня правової культури, оскільки саме вона виступає основою для формування позитивного ставлення до права. Для її розвитку доцільно впроваджувати освітні програми з правознавства у школах та університетах; проводити інформаційні кампанії щодо важливості дотримання законів; створювати доступні ресурси для ознайомлення громадян із їхніми правами та обов'язками.

По-третє, вагомим засобом є контроль, а це передбачає посилення окремих аспектів адміністративного контролю. Ефективний адміністративний контроль сприяє дотриманню правових норм і запобіганню їх порушенням. У цьому контексті важливо посилити контроль за діяльністю державних органів і посадових осіб; забезпечити прозорість процедур прийняття рішень; впроваджувати механізми реагування на випадки недотримання законів.

По-четверте, важливим аспектом є протидія та запобігання корупції. З огляду на те, що корупція є однією з основних причин правового нігілізму, для її подолання необхідно запроваджувати жорсткі санкції за корупційні діяння; створювати антикорупційні органи з широкими повноваженнями; забезпечувати незалежність судової системи.

По-п'яте, важливим і досить дієвим інструментом є залучення громадськості до процесу правотворення. Варто підкреслити, що активна участь громадян у розробці та обговоренні законодавчих ініціатив сприяє формуванню довіри до права. У цьому контексті доречно організовувати громадські слухання щодо важливих законопроектів; створювати платформи для взаємодії між громадянами та органами влади; враховувати думки різних соціальних груп при прийнятті рішень.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити висновок, що сутність правового нігілізму проявляється у тому, що він характеризується недовірою до правових норм, ігноруванням їх значення та важливості у регулюванні суспільних відносин. Він проявляється і на рівні окремих громадян, і на рівні державних інституцій, що знижує ефективність правового регулювання і створює ризики для стабільності суспільства.

До основних причин виникнення правового нігілізму належать: низький рівень правової культури населення; недосконалість законодавства та його часті зміни; корупція в органах державної влади; недостатня ефективність правоохоронних органів; відсутність належного контролю за виконанням правових норм тощо.

Важливо пам'ятати про негативні наслідки правового нігілізму, адже він призводить до порушення правопорядку, зниження авторитету держави, поширення корупції та правового хаосу, а також створює перешкоди для реалізації прав і свобод громадян, що ускладнює соціально-економічний розвиток країни.

У цьому контексті варто підкреслити вагомість адміністративно-правових заходів, спрямованих на протидію правовому нігілізму, з-поміж яких, на нашу думку, досить дієвими можуть стати: підвищення рівня правової культури населення через освітні програми, популяризацію правових знань та формування позитивного ставлення до законодавства; реформування законодавства з метою його спрощення, усунення суперечностей та забезпечення стабільності нормативно-правової бази; посилення відповідальності за порушення законодавства, включаючи адміністративну відповідальність за прояви нігілістичного ставлення до права;

антикорупційні заходи, спрямовані на очищення органів державної влади від корупційних практик, що підризують довіру до правової системи; ефективне функціонування правоохоронних органів, їх модернізація та забезпечення належного рівня професійної підготовки кадрів; комплексний підхід до подолання правового нігілізму та низка інших заходів.

Отже, подолання правового нігілізму є комплексним завданням, яке потребує системного підходу та активної взаємодії між державою і суспільством. Адміністративно-правові засоби відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи ефективне регулювання поведінки громадян і організацій, підвищуючи рівень правової культури та зміцнюючи довіру до державних інституцій. Лише за умов активного використання цих інструментів можливо досягти стабільності та гармонії в суспільстві, де право займає центральне місце у його функціонуванні.

Список літератури:

1. Єрмоленко Д. О. Форми прояву та детермінанти правового нігілізму молоді. *Право та державне управління*. 2015. № 3 (20). С. 4–8.
2. Повалена М. В., Здреник І. В., Мельник Н. В. Існування правового нігілізму як фактору порушення основоположних прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 44–47.
3. Шитий С., Бондаренко А. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 235–239.
4. Копайгора І. Д., Копайгора І. І. Правовий нігілізм в Україні: поняття, причини виникнення, етапи становлення. *Форум права*. 2017. № 5. С. 189–194.
5. Сидоркіна Р. Д. Правовий нігілізм як антипод правової культури та шляхи його подолання. кол. монографія. С. 176–186. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/469/12605/26343-1> DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-440-5-10>
6. Ряшко В., Ряшко О. Нігілізм як антипод правової культури та деформації правосвідомості. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія юридичні науки*. 2014. С. 118–122. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2075/vnulpurn201478224.pdf>
7. Тополь Ю. О. Правовий нігілізм: стан, детермінанти та можливі шляхи подолання. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 25–33.
8. Ляхович М. В., Павлович-Сенета Я. П. Правовий нігілізм в Україні: поняття, форми прояву та шляхи подолання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 2. С. 44–51.

Bortniak K. V., Dobrianska N. V. ADMINISTRATIVE AND LEGAL MEASURES TO OVERCOME LEGAL NIHILISM IN THE CONTEXT OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY AND STATE

The article reveals the issues of administrative and legal means of overcoming legal nihilism in the context of ensuring sustainable development of society and the state. It is indicated that legal nihilism is one of the key problems of modern society, which negatively affects the functioning of the legal system, ensuring law and order and implementing the principle of the rule of law. The article examines the essence of legal nihilism, its causes, consequences and ways of overcoming it through administrative and legal mechanisms. It is emphasized that overcoming legal nihilism is a multifaceted task that requires a comprehensive approach, including the interaction of state bodies, civil society and educational institutions. Particular attention should be paid to the formation of citizens' trust in the state by ensuring the transparency of its activities and effective protection of

their rights. It is noted that countering legal nihilism is a necessary condition for building a legal state and ensuring sustainable development of society. It has been established that administrative and legal means play a key role in this process, ensuring effective regulation of the behavior of citizens and organizations, increasing the level of legal culture and strengthening trust in state institutions. It has been determined that among them, the following can be quite effective: increasing the level of legal culture of the population through educational programs, popularizing legal knowledge and forming a positive attitude towards legislation; reforming legislation in order to simplify it, eliminate contradictions and ensure the stability of the regulatory and legal framework; strengthening responsibility for violations of the law, including administrative responsibility for manifestations of a nihilistic attitude towards law; anti-corruption measures aimed at cleansing state authorities from corrupt practices that undermine trust in the legal system; effective functioning of law enforcement agencies, their modernization and ensuring the appropriate level of professional training of personnel; a comprehensive approach to overcoming legal nihilism and a number of other measures. In turn, their effectiveness depends on a systemic approach to solving the problem and the active participation of all subjects of public relations. Under the conditions of active use of these tools, it is possible to achieve stability and harmony in a society where law occupies a central place in its functioning.

Key words: legal nihilism, administrative and legal measures, determinants, factors, prevention, counteraction.

Дата надходження статті: 31.08.2025

Дата прийняття статті: 01.10.2025

Опубліковано: 15.12.2025